

POLITIČKO I SUDSKO BESEDNIŠTVO

Goran Radić*
Bojan Radić**

Sažetak: Ovaj rad se bavi pojmom besedništva, kao i njegovom podelom na osnovne globalne grupe: političko (deliberativno), sudsko (forenzičko) besedništvo. Put do savremenog pojma besedništva vodio je iz dubine istorije do današnjih dana. Početak besedništva kao veštine, umeća, nije moguće tačno datirati, ali se može pretpostaviti da je besedništvo, nastalo kao i mnogi drugi vidovi društvenosti iz potrebe praktikovanja religijske svesti. Kada je reč o besedi, izgrađena su posebna pravila u vezi sa raznim pitanjima. To su invencija, odabiranje predmeta govora i argumenata pomoću kojih se sopstveni stavovi dokazuju, a suprotni pobijaju. Jedna od najvažnijih stvari prilikom pripreme besede jeste da besednik tačno zna šta želi da postigne svojim obraćanjem auditorijumu, šta je njegov glavni cilj.

Ključne reči: debata, demokratija, manipulacija, parlament, govornik, govor, advokat, propaganda, politika, sud, besedništvo

Abstract: This paper deals with oratory, divided into two parts: political and judicial speaking. Contemporary political and judicial speaking has a long history. It is difficult to say when this skill began. However, we can presume that it started as a kind of religion consciousness. There are some specific rules, considering political and judicial speaking. For instance, the development and the choice of the subject of speaking, as well as arguments, can be linked with expressions which prove or refute the attitudes of the speaker. One of the most important things regarding the preparation of political or judicial speaking is the awareness of the goal, which the speaker wants to achieve.

Key words: debate, democracy, manipulation, parliament, orator, speech, lawyer, propaganda, politics, court, rhetoric

Pojam besedništva

Nemoguće je utvrditi kada su ljudi upotrebili izgovorene reči radi ubeđivanja svojih slušalaca. U svakom slučaju neke veštine i umetnosti starije su nego što se obično misli. Ne postoji ni jedna ljudska zajednica ma koliko primitivna bila koja nema neke oblike umetnosti, muziku, igru...

Prema jednom novijem shvatanju, ono što razlikuje čoveka od životinje nije ni misao, nije ni govor već je to upotreba simbola.

Grci su bili prvi narodi koji su počeli da sistematski proučavaju i analiziraju, način na koja ljudska bića međusobno komuniciraju. To nije ni čudno jer je Grčka civilizacija možda više nego druge cenila i negovala lepu reč, a besedništvo je smatrala nezaobilaznim delom javnog života.

Najstarije zabeleženo značenje grčke reci *retor* je onaj koji podnosi zahtev običnom sudu a ima veze sa imenicom *rhema* – reč. Time se izražava vezanost prvih oblika besedništva za sudsko, forenzičko

* Goran Radić, nastavnik veština, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

** Bojan Radić, stručni saradnik za stručnu praksu, Beogradska poslovna škola

besedništvo. Rimljani prihvataju ovu grčku reč, ali koriste i svoju – *orator*. Orator je govornik, ali i onaj koji se obraća nekom, koji moli, a takođe i poslanik. Naš jezik koristi reč *besedništvo* – koja potiče od starog izraza *besediti* – govoriti.

Govor nije monolog, on je uvek obraćanje manjem ili većem broju slušalaca. Tri osnovna elementa besedništva su – **govornik, slušaoci, govor**.

Čitava istorija retorike može se odrediti kao istorija sukoba dveju osnovnih ideja: priznavanje logičkog sadržaja kao bitnog u govorništvu, priznavanje onog *šta se govori* i priznavanje estetske, lepote forme govora, kao onoga *kako se govori*.

Svaka beseda sastoji se iz dve osnovne komponente: logičke i estetske, odnosno sadržine i forme. U raznim vremenima s obzirom na okolnosti prednost se često davala jednoj ili drugoj komponenti. Celokupna istorija retorike u stvari predstavlja sukob dvaju shvatanja o osnovnim odlukama besede, a u zavisnosti od stava prema tom pitanju retorika se proglašava za nesamostalnu nauku ili pak nauku nad naukama.

Zavisno od toga čemu se daje prednost u osnovi su se razlikovala dva glavna pristupa: ako je estetski moment primaran tj. ako je osnovna funkcija govora da izazove emotivnu reakciju kod slušalaca i da ih nagovori, onda retorika, kao kod sofista, predstavlja prost skup formalizovanih pravila i tehničkih saveta koji podučavaju veštinu oblikovanja besede.

Predmet, cilj i priprema besede

1. Predmet o kome se govori noseći je element besede. Uspeh govora umnogome zavisi od izbora predmeta. To je početni korak koji uslovljava mnoge druge. Prema njemu se određuju način pripremanja govora, vreme njegovog trajanja i druge činioce. Dobro odabrati predmet i osmisлити temu znači voditi računa o prilici u kojoj se govori, sklonostima samog govornika, vrsti skupa, osobenostima slušalaca. Posebno je važno da se predmet može jasno definisati i da ga govornik za sve vreme besede ima pred očima kao crvenu nit.

Cilj – svrha besede u najvećoj meri utiče na izbor predmeta o kome će se govoriti i obrnuto. U osnovi je još Aristotel sačinio podelu govora na: sudski koji teži ostvarenju pravde, politički koji teži onome što je korisno, hvali časna i kudi sramotna dela.

Priprema besede – pošto utvrdi predmet i cilj besede, govornik preduzima prve korake u cilju pripreme. Priprema može biti različita i zavisi od vrste govora, individualnih svojstava i sklonosti govornika, auditorijuma kojem će se obraćati i niza drugih okolnosti. Neki su skloni dugoj i temeljnoj pripremi, dok se drugi lako snalaze i posle kratkog pripremanja, ali ima onih i koji su toliko samouvereni da se usuđuju da govore bez ikakve pripreme.

Političko besedništvo

Političko besedništvo je vrsta besedništva koja se odnosi na pitanja za koja je zainteresovan veliki broj ljudi, od kojih ponekad zavisi sudbina čitavog naroda. Ono procvat doživljava, po pravilu, u demokratskom društvu, tamo gde je potrebno artikulirati političku volju većeg broja ljudi, ubediti ih i podstaći na akciju.

Politički govori se mogu čuti u parlamentu, na mitinzima, u predizbornoj kampanji, na radiju i televiziji. Dvoboj kandidata za neki položaj, potreba rata ili mira, ratna propaganda, objašnjenje programa stranke, novih zakona, mere u rekonstrukciji vlade ili delova državnog aparata, napad na protivnički program i odbrana sopstvenog – to su neke od prilika za političko besedništvo.

Kod političkog besedništva više nego kod bilo kog drugog važan je prestiž govornika, njegov imidž. Poštenje, hrabrost i mudrost neophodni su onom ko se obraća masi. Postoji više vrsta političkog istupanja, sa različitim zahtevima. Ako se izlaže program partije ili vlade, govornik mora da bude dobro pripremljen da deluje smireno i sigurno. Potrebno je manje emocija, a više razložnosti.

Parlamentarne debate naročito u nekim zemljama imaju specifična pravila u pogledu forme i trajanja. Kao i kod svakog besedništva, a možda i više nego u drugim oblicima, političko besedništvo mora poznavati neke osobine slušalaca, naročito kada su u masi. U politici je važno javno mnjenje koje se formira na poseban način i koje utiče na politiku i političare. Izvesna pažnja posvećena je problemu uticaja na javno mnjenje putem manipulacije. Neka pravila debate, a debata je čest oblik političkog besedništva, primenjuje se i ovde.

Profil vođe – ne samo u političkoj povesti već i u razvoju religije, nauke, umetnosti veliki je uticaj istaknutih pojedinaca. Već je rečeno da novija istraživanja pokazuju kako je u predizbornoj kampanji važnija ličnost političara nego program za koji se zalaže.

Vrste lidera – korde razlikuju običnog vođu od pravog vođe. Kao primeri pravih lidera navode se Čerčil, Lenjin, Staljin, Ruzvelt, a kao predsednik bez ovog oreala navodi se Džerald Ford.

Obične vođe – Postoje kraljevi, carevi, predsednici država, partijske vođe koji su se našli na čelu nekog pokreta ili naroda, ali nemaju nemaju kvalitete pravog lidera. Takve osobe mogu biti i mudre i poštene pa i hrabre, ali im nešto nedostaje da bi bile prave vođe.

Lideri – Oni koji su se bavili problematikom vođe, došli su do zaključka da su to ličnosti koje bez obzira na različitost društvenog mnjenja i istorijskog trenutka po pravilu imaju neku zajedničku osobinu. To su: poseban izgled, odlučnost i sugestivnost, sposobnost uprošćenog izražavanja. Izgled je važan kod svakog govornika, a posebno kod onog koji želi da bude vođa. Lider ne treba da bude običan po svom izgledu, ali ne sme da se udalji od prosečnog, da bude ekscentričan. Naravno da i ovo pravilo nije bez izuzetka. Dešava se da u nekim prelomnim trenucima narod izabere nekog ko je potpuno van stereotipa.

Važan element političkog života je javno mnjenje, to je neka vrsta izražene opšte volje naroda. Pomoću parlamentarne diskusije javno mnjenje upoznaje vladu sa svojim željama, a vlada upoznaje javno mnjenje sa svojom politikom. Naravno da javno mnjenje ne nastaje samo, već se formira pod dejstvom propagande, vaspitanja, i putem mas-medija.

Gomila nije prost zbir individua, već ima svoje posebno biće i karakteristike. Organizovane gomile zamenjuju svesno delovanje pojedinca i imaju veliku ulogu u istoriji. Opšte osobine gomile su: zakon društvenog jedinstva, impulsivnost i razdražljivost, sugestibilnost i lakovernost, netolerantnost i moralnost.

Gomila se često ponaša kao hipnotisan čovek. Kao u transu ljudi postaju spremni za akciju. Osećajući se kao pripadnik nečeg moćnog i važnog, pojedinac u stanju razdraganosti, iako civilizovan postaje varvarin. On vidi svuda oko sebe lica sa istim izrazom, prožeta istim nadahnućem. Pod uticajem okolnosti ili vođe ona može postati neustrašiva ili obrnuto – dati se panično u bekstvo.

Političke manipulacije

Manipulacija potiče od latinskog *manus* – ruka i ima veze sa vojnom jedinicom manipulom, koja približno odgovara vođi, a kojom se lako rukovodi. Uslovi za pravu manipulaciju su: masovnost, sistematičnost, korišćenje sredstava masovne komunikacije, i nepostojanje svesti kod onih kojima se manipuliše da su manipulisani. Neophodno je steći poverenje, steći lažnu sliku objektivnosti zato što manipulisani ne smeju osetiti da su manipulisani. Da bi se osetio utisak nepristrasnosti ponekad se čuje glas kritike ili neslaganja.

U obrađivanju javnog mnjenja koristi se poseban jezik. To je žargon vladajuće grupe ili visoke birokratije. „Proces manipulacije pokazuje sposobnost vladajuće grupe da potčini masu svojevrsnim višim ciljevima koje opravdava vehmetnom upotrebom lingvističkih kategorija.“ Ti viši ciljevi ili viši principi su primera

radi: sloboda svesti i savesti, ljudskog prava, otvoreno društvo, multietnička zajednica ili na uopšten način odbrana vitalnih interesa.

Parlamentarna debata

Važan i čest oblik retorike je istupanje u predstavničkim telima: parlamentu, gradskoj ili opštinskoj skupštini, skupštini akcionara.

Opšte oblike govora u predstavničkim telima:

- istupanje je više retorično;
- neguje se i ceni dosetljivost, sposobnost brzog reagovanja;
- auditorijum je probran, i po pravilu veliki;
- izbegava se lični obračun (može se reći da je argument ministra glup, a ne treba reći da je ministar glup).

U većini zemalja postoje pravila koja određuju ko rukovodi debatom, ko, kad i koliko može da govori, kako se daju odgovori, način obeleženje govora. Taj pravilnik se zove poslovnik.

Stari Grci su se još u vreme Homera pridržavali jednog običaja o tome kako se govori u skupštinama. Govornik je uzimao skiptar, što ga je simbolično izjedanačavalo sa kraljem. U Rimskom senatu postojala su pravila o tome kojim redom se u senatu uzima reč. Tako je Oktavijan Avgust uzeo titulu *princeps senatus*, što je značilo da ima pravo da prvi govori kad se otvori rasprava.

U Britanskom Donjem domu radom rukovodi spiker. Kada se donosi važna odluka, naročito novi zakon onda se najpre javlja onaj koji obrazlaže predlog, zatim se ostavlja mesto oponentima. On treba da ukaže na važnost pitanja, na probleme i dileme, razloge za neka rešenja, kakav će uticaj nove mere izazvati u životu. Onaj koji je zadužen da razbija zakonske i druge predloge zove se razbijač odluka (decision breaker). Potom se taj prvi, ili neko ko se za to priprema vraća na predlog pokušavajući da obezvredi argumente protivnika i da potkrepi sam predlog.

Propaganda

Propaganda potiče od latinske reči *propago, propagare* – širiti, rasprostranjivati. Propaganda predstavlja plansko širenje određenih učenja, doktrina i shvatanja, plansko i sistematsko uticanje na stavove, svet i ponašanje ljudi, s osnovnim ciljem da se stvaraju intergrativni, konformistički oblici mišljenja i ponašanja.

Propaganda se zasniva na ponavljanju informacija koje treba da demorališu neprijatelja, a da osokole sopstveni narod.

Ciljevi propagande su: slabljenje snage neprijatelja, pridobijanje sopstvenog i svetskog javnog mnjenja, rušenje ugleda protivnika i njegovog sistema, razbijanje jedinstva naroda, izazivanje straha. Deo propagande je kao što je rečeno, usmeren prema sopstvenom auditorijumu. Potrebno je osokoliti svoj narod, svoje pristalice.

Jedno od osnovnih pravila propagande je ponavljanje.

Drugo osnovno pravilo je jednostavnost. Kao i svako obraćanje masi, propaganda ne treba da polazi od suptilnih detalja, od istinske slike stvarnosti, koja nikada nije jednostavna. Sve treba da bude uprošćeno, svedeno na crno-bele kontraste. Nema nikakvog dvoumljenja, nema nijansi.

Propagandna sredstva su ne samo govori već i slike, naročito plakati. Čak i obična fotografija može biti moćno sredstvo da se neko veliča ili ocrni. Sve u svemu, propaganda, a posebno ratna, oblik je retorike u kome se najmanje poštuje etička načela i u kome je gotovo sve dopušteno.

Sudsko besedništvo

2. Iz pregleda istorije moglo se videti da je sudsko besedništvo po svoj prilici najraniji oblik retorike, koji je bio predmet proučavanja i podučavanja. Akteri sudske arene su: sudija, tužilac i branilac. Međutim, sudsko besedništvo po pravilu daje uputstva jedino braniocima. Tako je bilo i u antičkoj Grčkoj i Rimu, pa je tako i danas.

Na sudu se odigravaju mnoge drame. To je scena na kojoj se rešavaju sudbinska pitanja, ljudi i gde se u potrazi za istinom i pravdom, sučeljavaju različite verzije istih činjenica.

Profesija advokata – naziv advokat potiče od latinskog jezika, i sastoji se od *ad* i *vocare*, što približno znači: prizivati, zvati nekog. Advokat je školovan pravnik koji zastupa stranke na sudu ili u drugim pravnim aktivnostima. Advokati su istovremeno i najcenjenija zanimanja i profesije protiv koje postoji najviše predrasuda. Stari Grci nisu voleli advokate i smatrali su da pravično znanje služi za zamagljivanje istine za izopačavanje misli. Rimljani nasuprot tome, smatraju da je to jedna od najuglednijih profesija.

Postoje dva osnovna tipa advokata: - postoje razne vrste advokata prema svom ugledu, specijalnostima, nivou znanja i poštenja. U osnovi se prema izvesnim autorima, advokati mogu podeliti na dve vrste: borci i savetnici.

Borci, ili kako ih neki nazivaju – vitezovi u sjajnom oklopu – dobri su kao parničari. Oni su borbeni, lako se upuštaju u okršaj i žele pobedu. Dobri su za sporove, bilo da su građanski ili krivični.

Savetnici dobro poznaju pravo, ali su mirnijeg temperamenta. Oni su pogodni za sastavljanje ugovora, za savete u pogledu osnivanja firme, pravljenje testamenta.

Kada zakazuju razgovor sa klijentom, bilo telefonom ili u razgovoru, dobro je da advokat zna o čemu će biti reč. Tako će moći da pripreme i sebe i klijenta. Po pravilu, advokat će imati više razgovora sa svojom strankom, naročito ako spor nije jednostavan. Ali je najvažniji prvi susret. U prvom razgovoru sa advokatom klijent može biti sputan i zatvoren. Zadatak advokata je da opusti stranku, da je uveri u diskreciju koju nalaže profesija. Advokat treba da zahteva od klijenta da mu iznese sve činjenice. Treba insistirati na iskrenosti i na saopštavanju svih relevantnih okolnosti. Dobro je da stranka kaže istinu, celu istinu i ništa osim istine. Za vreme dok stranka govori potrebno je pažljivo slušati, pokazati da je njegovo izlaganje zanimljivo i važno.

Advokat mora da predvidi i pripremi slučaj. To obuhvata: proučavanje činjenica, zakonskih propisa, ranijih presuda, ličnost klijenta, sakupljanje dokaza, rad sa svedocima i pisanje tužbe podnesaka. Treba da razmišlja o mogućim argumentima suprotne strane i da pripremi odgovor na njih. On mora da odluči kojom linijom će ići, šta želi da dokaže.

U sistemima gde porota donosi najvažniju odluku – da li je optuženi kriv ili nije, pripreme za spor su specifične. Više se obraća pažnja na činjenice, nego na pravo, govor je dobrim delom upućen emocijama, a ne razumu. Emocije uvek igraju veliku ulogu na sudu čak i kada nema porte jer su i sudije ljudi, a ne automati.

Kako govoriti na sudu – advokat treba da deluje smireno i iskreno. Moguća pitanja da postavlja jasno i nedvosmisleno, i da na sličan način daje odgovore. I u krivičnoj i u građanskoj parnici treba predvideti argumente suprotne strane pa ih ili unapred obesnažiti ili unapred pripremiti odbranu na njih. Naš krivični postupak daje mogućnost odbrani da održi završnu reč – u anglosaksonskom pravu tu privilegiju ima tužilac. U krivičnom postupku branilac treba da sazna i prouči sve činjenice, loše detinjstvo, priznanje dela, kajanje.

Zatim da postoje okolnosti koje uklanjaju ili smanjuju odgovornost kao što su nužne odbrane, stanje krajnje nužde, stanje smanjene računljivosti.

Vrste auditorijuma – Perelman razlikuje dve osnovne vrste auditorijuma: univerzalni i partikularni.

Razlike između uverenja i nagovora ne može se objasniti bez razlikovanja ove dve vrste auditorijuma. Saglasnost o postavljanju tezi može biti različitog inteziteta, pa ako se ta saglasnost postigne u univerzalnom auditorijumu, argumentacija je ubedljiva, ali ako tezu usvoji samo partikularni auditorijum onda je govornik uspeo samo da nagovori na prihvatanje njegove teze.

Univerzalni auditorijum čine sva razumna bića, čitavo čovečanstvo. Argumentacija upućena ovom auditorijumu treba da bude uverljiva. Ovde se ne radi o saglasnosti kao činjenici koja je eksperimentalno, iskustveno dokazana, niti o univerzalnom auditorijumu shvaćeno empirijski već o onom kako ga govornik shvata.

Univerzalni auditorijum ima normativnu ulogu, koja omogućava da se odredi uveravajući karakter neke argumentacije. Osnovni problem u vezi sa operacionalizacijom ovih normativnih uloga univerzalnog auditorijuma jeste to što je sam Perelmanov koncept univerzalnog auditorijuma krajnje relativan.

Pravo – polazeći od određenja pojma i prirode pravnog rasuđivanja kao dijalektičkog rasuđivanja, svakom se govorniku može ustanoviti obaveza obrazlaganja stava. Ovo stoga što pravo spada u domen nenužnog, nekauzalnog, što spada u oblast slobode. Zbog toga i pravo rasuđivanje ne može biti analitičko, formalnogičko, nužno. Pravo podrazumeva slobodu jer nema smisla normativi, ono što se nužno zbiva, što ne može drugčije.

Literatura

- [1] Stevanović O., Avramović S., (2002) *Veština besedništva*, Beograd, JP „Službeni list SRJ“
- [2] Avramović S., *Isejevo sudsko besedništvo i Atinsko pravo*
- [3] Injac O., (2007) *Velike advokatske odbrane*, Beograd, „Službeni glasnik“

Sažetak
razmatra
odnosin
(re)raz
deskrip

Ključne

Abstrak
(re)con
beyona
in the
organi
recons
evalua

Key wo

Aktuel
odnos
moral
moral
mnog
elemen
(Badi
je izla
finans
„drug
„ireal
o kraj

*doc.
1 Ale
2 Knj
legali
propa
održiv
razlik
privre